

„Hiteltelen hazudozók vagyunk, ősidőktől fogva”

(Kritika a *Pénélopeia* ősbemutatójáról)

Ezt a rövid kritikát este kilenckor, fél órával az előadás befejezte után írom: a Gyulai Várszínház és a Maladype Színház előadása, Balázs Zoltán rendezésében, zseniális volt, még mindig az összefüggéseken, a mondanivalón, a lehetséges értelmezésen kattog az agyam. Úgy lefárasztott ez a másfél óra, mint eddig kevés darab.

Nem hiszem, hogy mindenkinek egyformán élvezhető lett volna: bár mesél Odüsszeusz és Pénélopé történetéről, nekem úgy tűnt, azt is elvárja, hogy a néző előzetes tudással üljön be. Mivel évekig Percy Jackson és Madeline Miller-könyveket (*Akhilleusz dala*), témába vágó musicaleket és görög drámairodalmat bújtam, volt valami fogalmam arról, mi történik, kivel és mégis miért.

Néhány éve, egyik kilencedikes irodalomóránkon eljátszottuk Odüsszeusz perét. Én voltam a bíró és – még ha nem is szándékosan – tanárunk erősen utalt arra, hogy ebből Odüsszeusznak ártatlanul kellene kijönnie. Teljesen logikusnak tűnhet: elvégre ő az Odüsszeia hőse, ő szenvedett, szükségszerűen hozta meg áldozatait.

A *Pénélopeia* ezt az érmét fordítja meg, hogy a másik oldalát is láthassuk. Pénélopé, a hű feleség történetét kísérik végig, női szemszögből. Ez a nézőpont lerántja Odüsszeuszt a sérthetetlen, hibátlan héroszok közül, bemutatja hibáit: testileg (dongamell, aránytalan test, sebhely a lábán) és lelkileg (kényszeres hazudozás és nagymértékű önhittség).

Elsőre úgy éreztem, mintha az Odüsszeia feminista átíratát nézném, azonban ez a gondolat szépen-lassan eloszlott bennem: kimondja a darab, hogy mind Pénélopé, mind Odüsszeusz hajlamos átformálni a valóságot: „[...] *hiteltelen hazudozók vagyunk, ősidőktől fogva.*” Mindenki úgy alakította a történetet, ahogy ő azt jónak látta. Talán ebben a mesélésben éreztem Pénélopé és Odüsszeusz karakterét összeérni, eggyé válni.

Láttam már Odüsszeuszt bűnbánó, démonaival harcoló, felségét hüen szerető férfiként (*EPIC: The Musical*) és utolsó, rossz, erkölcstelen, lecsúszott senkiháziként (*Ulysses Dies at Dawn*). Hasonló Pénélopé esete is: egyik helyen ő a kitarató, hüen váró asszony, másik változatokban ő sem különb, mint férje. Ha Odüsszeusz törhetett házasságot, miért ne működhetne ez *vice versa*?

Igazak-e Odüsszeusz mesés kalandjai? Mindenki maga döntse el. Konkrét választ maga a darab sem ad, de találgat: hol meseszerűen, hol földhözragadtan. Lehet, hogy a küklpsz egy félszemű, részeg volt? Lehet, hogy Kirké csak egy egyszerű szajha? Valóban vágyott arra Odüsszeusz, hogy hazatérjen a feleségéhez?

Nem lehet tudni. Akármi is legyen az igazság, Odüsszeusz nem lesz attól „kevésbé hős”. Hérosznak tekintjük, akármilyen balgaságot is tesz, akárhányszor is lép félre: elvégre ez az a kaland és romantika, amit az Odüsszeiát olyan népszerűvé tette. Manapság, modern világunkban, Odüsszeusz – hogy Ibsen szavaival éljek – nem lenne több *heveny világboldogítónál*. Kisembernél, aki rémes és erkölcstelen módokon akarja célját elérni. De így, antik görög külsőben, mindjárt távolabb kerül a személye, és bármi bűne is volt, az az évszázadok alatt bocsánatot nyert.

A darab alvilági, túlvilági visszatekintéssel, ami a helyszínt, az alapot adta, jól el lehetett játszani. Utólag visszatekinteni az eseményekre, összegezni mindent, elszámolni egy retrospektív módon.

Feltűnt, hogy Odüsszeusz nyughatatlan, kalandvágyó természete még itt is utat tör magának: ahogy Dante Isteni színjátékában sem tudta elfogadni a békés, átlagos életet, inkább hajózott a halálába, a darabban sem képes erre. Maradhatna Pénelopéval Hádészban, de ő újra és újra iszik a Feledés Forrásából, hogy új életet kezdhessen az élők között. Újabb évtizedekig tartó kalandokkal, távolléttel. A zárásban ezt olyannak éreztem, mintha a reinkarnáció és a legendás hérosz kapcsolatával, visszatérével játszanának: emelt tőri szakosként fel is derültem, amikor a filmszínész-Odüsszeuszok és a reklámcéges-Odüsszeuszok mellett francia tábornokokat is említettek.

Már ez magában megérne egy egész estés agyalást-gondolatmenetet, de a darabban pont az tetszett legjobban, hogy nem fukarkodott, konkrétan minden percben két kézzel hajigálta ránk az efféle vitaindító felvetéseket.

Varga Gabriella Pénelopé-alakítása megragadó volt. Nem volt túlérzelmes, ahogy a karaktert gyakran lefestik, inkább maradt ridegebb és kimért. Elmondta, mennyit sírt Odüsszeusz után, de nem áztatta el könnyeivel a színpadot.

A Helénét alakító Orbán Nelli megszólalásait, közbevágásait egyfolytában vártam. Különleges volt, ahogy megformálta a nőt, aki szépsége miatt bármit megtehet, sosem lesz ő a hibás. Háborúkat robbanthat ki, férfiakat kergethet öngyilkosságba, és mégis: mivel mindenki szíve titokban érte ég, bántódás nem érheti.

Élveztem Pénélopé állandóan vissza- és visszatérő féltékenységét, ahogy megmutatták: te is vagy valaki, de sosem leszel olyan, mint Heléné. Örökösen másodhegedűsnek lenni, és megbirkózni azzal, hogy ez az idők végezetéig így marad.

Bajkó Edina alakította a darabban a szolgálólányokat. A szövegét nagyon érdekesnek találtam, viszont a hanghordozása/stílusa néhol furcsa, oda nem illő volt. Ezt, ahogy haladt a darab, megszoktam, a végére már úgy láttam, jól összeforrt a trió.

A jelmezek és a díszlet kreatív volt, könnyen alakítható, változtatható. A ruhák görög harcosokra – sőt, Athéné páncéljára – emlékeztettek. Annak, hogy a színészek közben forgatták-pakolták a díszletet, láttam előnyeit és hátrányait is. Néhol nagyon hangosan nyikorogtak az elemek, miközben szétszerelték, és elterelte a figyelmet a dialógusokról, máskor azonban csak hozzáadott a jelenethez, például a tizenkét szolgálólány kivégzésekor.

A zene – hárfa, gitár, furulya – és az összekötő dalok is sokat dobtak a hangulaton. Atmoszférát teremtettek, hol sejtelmeset, hol akciódúsat, hol kellemetlent és feszengőt.

A szöveg ütemes volt, ritmusos, de sokszor estek a színészek abba a hibába, hogy túl gyorsan hadartak el fontos információkat. Mire értelmezni tudtam az egyik szövegrészt, máris jött egy következő, újabb bonyolult, görög nevekkal, helyszínekkel és tényekkel. Nagyon szívesen meghallgattam volna a szolgálólányok számáról szóló elméletet lassan, megemésztve minden szó értelmét, mert így nem sokat tudtam belőle feldolgozni.

Minden negatív apróság ellenére, azt kell, hogy mondjam, régen láttam ehhez fogható, különleges darabot.

Azoknak a színházrajongóknak ajánlom, akik hajlandók egy darab kedvéért némileg utánaolvasni a dolgoknak, esetleg kedvelik a görög hősöket, történeteket, tragédiákat.

Lassan fél tizenegy, de még mindig a végtelensok felvetés, összefüggés jár a fejemben. Azt hiszem, elérte az előadás a kívánt célját.